

Сазонова Ю. О.

Заклад вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

МЕДІАТИЗАЦІЯ СПОРТУ ЯК КАТАЛІЗАТОРА ГУМАНІЗМУ, МИРУ ТА ДРУЖБИ В УКРАЇНСЬКІЙ СПОРТИВНІЙ ПРЕСІ

У статті розглянуто висвітлення парадигми спорту як вісника миру та дружби в українській спортивній пресі із застосуванням діахронічного та синхронічного зрізів. Окреслено трансформацію образу спорту з імплементацією методу соціокультурного та герменевтичного контент-аналізу на матеріалі українських спортивних видань «Динамо» (1928–1933, Харків), «Футбол» (2009–2022, Київ), «Футбол Style» (2010–2013, Київ), «Шахтёр» (2006–2014, Донецьк, з 2014 р. – Київ), «Гол» (2002–2020, Харків). Розкрито функціональний діапазон та виявлено провідні топоси репрезентації спорту як вісника миру та дружби в спортивних мас-медіа радянської епохи в УРСР та в період незалежності. Визначено конституційні вектори відображення парадигми спорту як каталізатора гуманізму, миру та дружби в українській спортивній пресі: 1) інтеграція/консолідація спортсменів та вболівальників різних країн завдяки тому, що спорт має унікальну здатність розривати кордони, об'єднувати людей з різних культур, країн та політичних систем та сприяє створенню атмосфери єднання та солідарності; 2) руйнування бар'єрів завдяки тому, що спорт допомагає подолати стереотипи та упередження, що існують між різними групами людей, коли спортсмени з різних країн грають в одній команді, що дає їм можливість налагодити зв'язки та краще зрозуміти культури й традиції напарників; 3) культивування спорту як дієвої мови дипломатії, коли мас-медіа медіатизують спортивні заходи, спрямовані на формування солідарності та покращення міжнародних відносин, зокрема товариські матчі/матчі дружби між зарубіжними командами та спортсменами; 4) підвищення інформованості про культури та традиції народів через медіатизацію спорту, у ситуаціях, коли спорт дозволяє вболівальникам з різних країн ділитися своїми культурними та традиційними особливостями); 5) популяризація спорту як інструменту позитивного соціального впливу, механізму формування та поширення емпатії, чинника створення атмосфери товарищескості та підтримки.

Ключові слова: спорт, парадигма, гуманізм, мир, дружба, спортивна преса України.

Постановка проблеми. Актуальність нашого звернення до спорту як соціокультурного феномену зумовлюється тим, що спорт сьогодні виступає мікромоделлю соціальної системи, у якій концептуально важливими поняттями є гуманізм, мир та дружба. Як наголошує М. McLuhan у своїй праці «Understanding Media: The Extensions of Man» ігри виступають засобом комунікації в суспільстві» [11], таким чином йдеться про спорт як засіб комунікації (зокрема про мир, дружбу) та потужний механізм популяризації провідних гуманістичних цінностей та принципів. Сьогодні як ніколи актуальним представляється розгляд спорту як каталізатора миру, дружби та гармонізації світу, інструменту запобігання/вирішення конфліктів. Медіатизовані спортивні змагання яскраво виявляють себе як фактор встановлення міцних міжнародних зв'язків, чинник інтеграції та гуманізму, що актуалізує важливість багатогранного аналізу зазначеної концепції спорту на прикладі публікацій української спортивної преси в різні історичні епохи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема концептуалізації спорту як каталізатора миру та дружби фрагментарно порушувалася в працях В. Басараба [1], де здійснюється соціокультурний аналіз спорту в різних сферах життя суспільства, С. Бацунова [2], де аналізується функціональна палітра та завдання спорту, М. Житарюка [4], де науковець розглядає етимологію поняття «спорт», генезу його розвитку та висвітлення в ЗМІ, С. Кулика [5] та Л. Шеремета [9], де дослідники свідчать про величезний аксіологічний, гуманістичний потенціал спорту з акцентом на такі фундаментальні цінності як мир, дружба, взаєморозуміння, взаємна повага та трактують спорт як медійну картинку сучасності. Аналізу цієї концепції спорту також присвячені праці міжнародних комунікативістів, зокрема іспанського автора J. Mora [12], де провадиться глибинний аналіз змагань – ігор дружби народів в СРСР як вияв патріотичної екзальтації. Разом з тим соціокультурний пласт українських спортивних медіа-студій

загалом і зокрема парадигма спорту як катализатора гуманізму, миру та дружби в спортивних ЗМІ України, незважаючи на нагальну актуальність теми, залишається одним з найменш досліджених ракурсів медіасфери.

Постановка завдання. Мета статті – здійснити діахронічний та синхронічний аналіз медіатизації спорту як посланця гуманізму, миру й дружби на шпальтах української спортивної преси в різні історичні періоди.

Виклад основного матеріалу. Спорт як соціокультурний феномен має потужну спроможність об'єднувати людей на гуманістичних засадах через свій аксіологічний потенціал вісника миру та дружби між націями, спортсменами, вболівальниками. Концепція спорту як катализатора миру та дружби ще з епохи античності є досить поширеною та важливою. Як свідчить у своїй праці С. Філь, серед досягнень давньогрецької цивілізації, пов'язаних з Олімпійськими іграми, варто назвати екіхерію – традицію, яка забороняла всім містам-державам вести війни в період проведення ігор, коли кращі спортсмени Стародавньої Греції мирно змагалися в Олімпії [8]. Одним з провідних концептуальних аспектів Олімпійської хартії, прийнятої П. де Кубертеном наприкінці XIX ст., є визначення таких завдань спорту – служити миру і взаємопорозумінню народів, сприяти створенню мирного суспільства, сприяти об'єднанню спортсменів світу, нести в суспільство Олімпійський дух (дух дружби і солідарності, незалежно від расових, релігійних, політичних та гендерних мотивів). Концепція спорту як посланця миру і дружби чи не вперше була уведена у IX частині «Оди спорту» (1912) П. де Кубертена [10], що мала назву «О, спорт! Ти – мир», де зокрема йшлося: «Несеш ти радість, щастя й мир, Немов ріка — весняні води; Під покривалом твоїх крил Племена дружать і народи». Ця частина «Оди спорту» як найкраще відповідала інтенціям радянської влади щодо об'єднання республік, і головною інтеграційною ланкою для цього було обрано саме спорт як провідний механізм впровадження в життя державної політики. Як свідчить С. Кулик, «У політичному лексиконі традиційно вживають вислів: «спорт – це посол, символ миру, дружби та єдності у всьому світі. Спортивна дипломатія діє в інтересах миру, встановлення взаємопорозуміння та довіри, вона об'єднує держави на тлі суперечностей, які існують між урядами відповідних країн, спортивні зустрічі, переважно, вносять політику розрядки між ними» [5].

Особливої актуалізації концепція спорту як посланця миру і дружби набула в спортивній

пресі УРСР, коли спорт розумівся і медіатизувався переважно як загальнолюдська духовна цінність. Головними топосами при цьому були: підкреслення значущості фактору дружби робітничих спортсменів різних країн та висвітлення спортивних змагань як ідейного гвинтика встановлення/зміцнення дружби між націями, спортсменами, вболівальниками на засадах мультикультуралізму. На цьому зокрема наголошує автор харківського часопису «Динамо» у замітці «У гостях у льотчиків-динамівців» (№ 15-16, 1933): «Дружба СРСР та Туреччини вже не раз скріплювалася дружніми зустрічами турецьких та радянських спортсменів. Спортивна делегація Турецької народної республіки, яка гостювала цього року в СРСР, 10 серпня прибула до Харкова».

Концепцію спорту як посла миру й дружби обстоюється і Б. Семибратським (цит. за Сазоною Ю. О. [8]), зокрема автор наголошує: «Спорт є засобом зміцнення миру, дружби і взаємодопомоги між молоддю різних країн [8]. Спортивні журналісти, користуючись фактами спортивного життя, розповідають про великі завоювання народів, про їх животворчу дружбу, про те, як діє нерушимий закон дружби у взаємовідносинах спортсменів різних національностей» [8].

Про парадигму спорту як посланця миру і дружби в СРСР та УРСР свідчить іспанський комунікативіст Х. Мора у праці «La URSS aprovecha la inauguración oficial de Amistad-84 para una nueva exaltación patriótica» («Офіційне відкриття в СРСР Дружби-84 для нової патріотичної екзальтації») [12]. Автор стверджує, що в СРСР засуджувалися війни як фактор стагнації та регресу та пропагувався мир як цінність «в інтересах прогресу суспільства», і акцентує на тому, що в СРСР частотно проводилися ігри дружби народів, прикладом чого є «Дружба-84». За свідченням Х. Мори, головне гасло СРСР – «За спорт, дружбу і мир», під яким проводилися усі спортивні змагання. Пропагувати та реалізовувати цю ідею покликані були ігри на зразок «Дружби-84», підтвердженням чому є цитата Павлова, голови комітету радянського спорту: «Олімпіада 84» – це свято спорту, оскільки тут взяло участь 47 країн, було 125 чемпіонів світу. Спорт в СРСР є зразковим, доступним для всіх, не має національних обмежень. Спорт призначений, щоб бути посланцем миру між народами» [12]. Цю концепцію активно реалізовували у спортивній пресі УРСР репортажі з «Ігр Доброї Волі» 1986 р. у «Спортивній газеті» (Київ) та журналі «Старт» (Київ) із заголовками: «Від дружби у спорті – до миру на землі!».

Після здобуття Україною незалежності в 1991 році концепція спорту як каталізатора миру й дружби висвітлюється в українській спортивній пресі як в сучасному, так і в історичному контекстах. Зокрема в матеріалі Б. Талиновського «Футбол під свастикою» («Футбол», № 1, 2009), де зазначається: «5 березня 1933 р. у Берліні повинен був відбутися матч між збірними Німеччини і Франції. Вперше «Екіп трикоleur» належало виступити на німецькій землі. Гра була запланована заздалегідь, згідно правилу, що тоді формувалося у футбольному побуті, – після зустрічі збірних в одній країні обов'язково приблизно за рік «віддати борг» і провести гру на полі колишнього гостя. Матч відбувся в Берліні 19 березня на заповненому під зав'язку «Гроневальдштадіоне». Ніякого свисту під час виконання французького гімну, ніяких образливих вигуків, навпаки доброзичливі оплески ... Матч закінчився внічию 3:3 під оплески, французи, розм'якшені доброзичливим прийомом, вирушили додому». У цій публікації наявний аксіологічний аспект, формується толерантне, гуманістичне ставлення до суперника, демонстрація поваги до нього та вияв гостинності, про що свідчить сам факт того, що збірна з футболу мала віддячити іншій збірній за минулорічний гарний прийом і на знак поваги запросити своїх суперників до себе в гості, влаштувавши аналогічний дружній прийом. Отже, спорт в такому випадку позиціонувався як вісник миру та дружби народів, меседж толерантності, визнання однією нації інших.

Спорт як каталізатор миру і дружби відіграє важливу роль у встановленні дружніх зв'язків і поліпшенні взаєморозуміння між людьми. Можна говорити про те, що завдяки реалізації цього образу спортивна журналістика виконує інтегруючу (і також націєтворчу, мультинародотворчу) функції. Це виявляється в тому, що спортивні змагання об'єднують людей незалежно від їх релігії, політичних переконань, національної і расової приналежності. Реалізацію цього образу спорту можна простежити і в матеріалі журналу «Шахтёр» (№ 8, 2008) під назвою «Бразилія фанатіє «Шахтарем»»: «У бразильському місті Кампо Бом організувався справжній фанатський рух з числа уболівальників... ФК «Шахтар»! Призвідниками виступили хлопці з місцевого мініфутбольного клубу, чіми кумирами давно і безповоротно є донецькі бразильці. Юні футболісти навіть свою команду назвали на честь донецького клубу – «Шахтар»!». У цьому матеріалі простежується реалізація інтегруючої функції, оскільки у публікації робиться акцент на тому, що за «Шахтар» активно вболіва-

ють навіть на інших контентах світу, зокрема у Бразилії. Сам факт уболівання за український футбольний клуб «Шахтар» зближує, об'єднує українських та бразильських фанатів незалежно від їх расової та національної приналежності, віросповідання, і в цьому плані спорт виступає в образі потужного каталізатора дружби та встановлення міжнародних/інтернаціональних зв'язків.

Ще одним яскравим прикладом реалізації цієї концепції спорту виступає матеріал «Олександр Алієв: «Київ – моє рідне місто» у журналі «Футбол Style» (№ 2, 2011), де футболіст «Локомотиву» О. Алієв зазначає: «Часто підходять уболівальники інших клубів, говорять, мовляв, вболіваю за ЦСКА, або за «Спартак», «Динамо», але просять автограф. Розпитують, як грається, як живу. Нехай вони навіть вболівають за інший клуб, але з повагою до тебе ставляться». Таким чином, у матеріалі наголошується, що незважаючи на запеклі протистояння між клубами, спорт виступає послом/вісником миру і дружби, оскільки об'єднує вболівальників клубів та спортсменів різних національностей.

Про концептуалізацію спорту як каталізатору миру йдеться в публікації К. Байдуліна «Григорій Суркіс: про нагальне» у газеті «Гол» (№ 16, 2010), де автор відзначає: «Футбол єднає. Про миротворче значення спорту відомо дуже давно. На цю тему Григорій Суркіс також говорив. Саме зараз футбол має об'єднати навколо спільної мети національного значення всі гілки влади». Автор підкреслює, що спорт інтегрує людей в єдине ціле, виконуючи так звану миротворчу функцію, тобто виступаючи посланцем миру задля консолідації.

Говорячи про концептуалізацію спорту як каталізатора миру і дружби, варто зазначити, що на шпальтах спортивної преси часто відбувається засудження світових, загарбницьких, громадянських війн, містяться заклики до їх припинення з боку спортсменів, тренерів. Таким чином, спорт завдяки глобальній медіатизації в інформаційному просторі стає важливим механізмом для врегулювання конфліктів.

Проведений комплексний аналіз українських спортивних видань різних регіонів України та різних історичних епох, зокрема «Динамо» (1928–1933, Харків), «Футбол» (2009–2022, Київ), «Футбол Style» (2010–2013, Київ), «Шахтер» (2006–2014, Донецьк, з 2014 р. – Київ), «Гол» (2002–2020, Харків) демонструє, що концепція спорту як каталізатора миру та дружби медіатизується через висвітлення на шпальтах мас-медіа міжконтинентальних кубків, міжнародного турніру з греко-римської боротьби «Спорт без кордо-

нів», матчів за участю команди збірної Світу, міжнародної естафети «Всесвітній біг заради гармонії» (як фактору пропаганди здорового способу життя, соціальної активності, промоції ідеалів дружби й гармонійного співіснування народів у світі) тощо.

Висновки. Отже, у результаті проведеного дослідження простежено медіатизацію парадигми спорту як вісника гуманізму, миру та дружби на шпальтах української спортивної преси. Проведений контент-аналіз української спортивної преси в діахронічному та синхронічному зрізах дозволяє визначити конституційні вектори відображення парадигми спорту як каталізатора гуманізму, миру та дружби, зокрема: 1) інтеграція/консолідація спортсменів та вболівальників різних країн завдяки тому, що спорт має унікальну здатність розривати кордони, об'єднувати людей з різних культур, країн та політичних систем та сприяє створенню атмосфери єднання та солідарності; 2) руйнування бар'єрів завдяки тому, що спорт допомагає подолати стереотипи та упередження, що існують між різними групами людей, коли спортсмени з різних країн грають в одній команді, що дає їм можливість налагодити зв'язки та краще зрозуміти культури й традиції напарників; 3) культивування спорту як дієвої мови дипломатії, адже мас-медіа медіатизують спортивні заходи, спрямовані на формування солідарності та покращення міжнародних відносин, зокрема товариські матчі/матчі дружби між закордонними командами та спортсменами; 4) підвищення інформованості про культури та традиції народів через медіатизацію спорту, адже спорт дозволяє вболівальникам з різних країн ділитися

своїми культурними та традиційними особливостями; 5) популяризація спорту як інструменту позитивного соціального впливу, механізму формування та поширення емпатії, чинника створення атмосфери товариськості та підтримки.

Таким чином, концепція спорту як каталізатора гуманності, миру та дружби підкреслює та актуалізує потужний експліцитний та імпліцитний потенціал спорту як засобу консолідації, солідарності та толерантності між націями та розвитку позитивних міжнародних відносин. Засоби масової інформації, медіатизуючи парадигму спорту як посланця миру і дружби, впливають на формування/посилення позитивного іміджу певних команд, клубів, спортсменів, країн, що сприяє встановленню міжнародних відносин та розширенню можливостей для співпраці. Розробка цієї парадигми та інших образів спорту (зокрема як бізнесу [6], як засобу етнопонаціональної ідентифікації [7]) дозволяє краще зрозуміти потужну роль спорту в сучасному світі, його вплив на соціокультурні параметри суспільства, варіювати висвітлення різних модусів спорту в мас-медіа, посилювати дієвість та ефективність спортивних публікацій та здійснювати різноманітні комунікативні впливи на реципієнта.

Перспективи подальших досліджень полягають у ґрунтовному дослідженні соціокультурних параметрів спортивної журналістики, що передбачає виявлення парадигм спорту, які висвітлювалися українською спортивною пресою в різні історичні епохи та прогнозування шляхів видозміни/модернізації образів спорту в сучасних спортивних ЗМІ.

Список літератури:

1. Басараб В. Ю. Спорт як соціальний вектор розвитку суспільства. *International scientific journal*. 2015. № 4. С. 33-36.
2. Бацунов С. Спорт як соціокультурний феномен: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Запоріжжя, 2012. 20 с.
3. Житарюк М. Великий спорт і мас-медіа: навч.-метод. посіб. Львів: Світ, 1997. 84 с.
4. Кулик С.М. Спорт і дипломатія – у пошуках спільного. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/11223/1/Kulyk%20S.%20%D0%9C..pdf> (дата звернення: 10.12.2023).
5. Сазонова Ю. О. Концептуалізація спорту як бізнесу в українській спортивній пресі ХХ-ХХІ ст. *Вісник Книжкової палати України*. 2021. № 8. С. 24-29.
6. Сазонова Ю. О. Парадигма спорту як засобу етнопонаціональної ідентифікації в спортивній клубній пресі. *Вісник Книжкової палати України*. № 8. 2023. С. 29-33.
7. Сазонова Ю. О. Спортивна преса України: особливості становлення та сучасне функціонування: дис. ... канд. наук із соц. ком: 27.00.04. Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2016. 221 с.
8. Філь С. М. Історія фізичної культури: навч. посіб. Харків : ОВС, 2003. 160 с.
9. Шеремет Л. Спорт і цінності гуманізму: основні проблеми та суперечності. *Нова парадигма*. 2015. Вип. 128. С. 111-121.
10. Coubertin P. *Olympism: selected writings*. Lausanne, IOC, 2000.
11. McLuhan M. *Understanding Media: The Extensions of Man*. N.Y.: McGraw Hill. 1964 p.
12. Mora J. La URSS aprovecha la inauguración oficial de Amistad-84 para una nueva exaltación patriótica : URL: https://elpais.com/diario/1984/08/19/deportes/461714401_850215.html (дата звернення: 05.11.2023).

Sazonova Yu. O. MEDIATIZATION OF SPORTS AS A CATALYST OF HUMANISM, PEACE AND FRIENDSHIP IN THE UKRAINIAN SPORTS PRESS

The article examines the portrayal of the paradigm of sport as a harbinger of peace and friendship in the Ukrainian sports press using diachronic and synchronic approaches. It outlines the transformation of the image of sport through the implementation of socio-cultural and hermeneutic content analysis based on materials from Ukrainian sports publications such as «Dynamo» (1928-1933, Kharkiv), «Football» (2009-2022, Kyiv), «Football Style» (2010-2013, Kyiv), «Shakhtar» (2006-2014, Donetsk, since 2014 – Kyiv), and «Goal» (2002-2020, Kharkiv). The functional range and leading topics of representing sport as a messenger of peace and friendship in the sports mass media of the Soviet era in Ukraine and the period of independence are revealed. The constitutional vectors of reflecting the paradigm of sport as a catalyst for humanism, peace, and friendship in the Ukrainian sports press are identified as follows: 1) integration/consolidation of athletes and fans from different countries due to sport's unique ability to break down barriers, unite people from different cultures, countries, and political systems, fostering an atmosphere of unity and solidarity; 2) breaking down barriers as sport helps overcome stereotypes and prejudices existing between different groups of people, when athletes from different countries play on the same team, enabling them to build connections and better understand the cultures and traditions of their teammates; 3) cultivation of sport as an effective language of diplomacy, where mass media mediatize sporting events aimed at fostering solidarity and improving international relations, including friendly matches/games between foreign teams and athletes; 4) increasing awareness of cultures and traditions of nations through the mediatization of sport, in situations where sport allows fans from different countries to share their cultural and traditional peculiarities; 5) popularization of sport as a tool for positive social impact, a mechanism for forming and spreading empathy, and a factor in creating an atmosphere of camaraderie and support.

Key words: *sport, paradigm, humanism, peace, friendship, Ukrainian sports press.*